

**МЕТОДЫКА ВЫВУЧЭННЯ ДРАМАТЫЧНАГА ТВОРА
З УЛІКАМ РОДА-ЖАНРАВАЙ СПЕЦЫФІКІ
НА ЎРОКАХ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ**

Вывучэнне драматычнага твора на ўроках літаратуры – традыцыя методыкі выкладання літаратуры. Назапашаны пэўны вопыт і ў тэорыі і ў практыцы выкладання, але гэта не азначае, што праблемы зніклі. Настаўнік-славеснік кожны раз сустракаецца з цэлым шэрагам пытанняў і адно з іх: якой павінна быць методыка вывучэння драматычнага твора.

Драма – складаны від чытання і ўспрымання, таму і падыходы да школьнага аналізу драматычнага твора маюць свае асаблівасці. Той факт, што п’еса ствараецца для тэатра і жыве на сцэне абумоўлівае віды дзейнасці настаўніка і вучняў на ўроку літаратуры і пры падрыхтоўцы да яго.

Найперш, гэта развіццё ўявы як узноўленай, так і творчай, але ў адрозненне ад эпасу і лірыкі “ўявы тэатральнай”.

Працэсам развіцця ўявы чытача “заклапочаны” сам мастак слова: у адным выпадку ён знаёміць чытача са сваім аўтарскім “бачаннем”, вядзе яго за сабою, паслядоўна разгортваючы “скрутак” сваёй уявы і фантазіі; часам ён стымулюе ўяву чытача праз ажыўленне чытацкага пачуццёвага вопыту, абуджэння яго ўспамінаў, карцін мінулага, эмацыянальнай памяці. Калі ўява чытача спецыяльна “натрэніравана”, то ён успрымае лаканічныя аўтарскія рэмаркі, узаемныя характарыстыкі персанажаў, іх учынкi, паводзіны. Патрэбна памятаць, што асноўны тэкст у драматычным творы – ланцуг выказванняў персанажаў, іх рэплік і маналогаў (драматург вымушаны

абмяжоўвацца тым аб'ёмам славеснага тэксту, што адпавядае запытам тэатральнага мастацтва).

Неабходна памятаць, што драма для чытання патэнцыяльна сцэнічная, што для стварэння спектакля патрабуецца творчая забудова: акцёры ствараюць інтанацыйна-пластычныя малюнкі роляў, мастак афармляе сцэнічную прастору, рэжысёр распрацоўвае канцэпцыю спектакля. Вядома, што сцэнічная пастаноўка можа дадаваць п'есе новыя адценні. Сцэнічная гісторыя драматычнага твора такім чынам дапамагае ўспрымаць п'есу з максімальна магчымай паўнотой, уважліва аднесціся да асаблівасцей жанру, да стылю і да самога тэксту.

Акрамя сцэнічнай гісторыі, што, безумоўна, дапамагае настаўніку выпрацаваць педагагічную канцэпцыю работы над творам, значная роля заўсёды адводзілася і адводзіцца аналізу тэксту.

У метадычнай літаратуры можна сустрэць прыклады з практыкі выкладання, дзе работа над тэкстам непасрэдна звязана з дыягностыкай успрымання вучнямі мастацкага твора [1, с. 2]. Аўтар артыкула падкрэслівае, што ў гутарцы са школьнікамі пасля першапачатковага азнаямлення з творам амаль немагчыма зразумець, што засталася непрачытаным, на што вучні не звярнулі ўвагу. Аналіз пісьмовых адказаў і праца над тэкстам дазваляць высветліць глыбіню разумення тэксту ўсімі і кожнага. А значыць, у далейшым работа над творам будзе канцэптуальна выверанай і максімальна поўнай.

Які б шлях аналізу драматычнага твора не абраў настаўнік ("ўслед за аўтарам", павобразны і інш.), работа над драматычным творам засяроджана вакол канфлікту: распачынаецца з усведамлення канфлікту і ў далейшым прасочваецца яго рух. Працэс чытання і аналізу можа ўскладняцца неясным уяўленнем пра пазасцэнічныя эпізоды, пра асаблівасць канфлікту ў п'есе, пра канцэптуальнасць вобразаў-персанажаў. Выкарыстанне прыёмаў аналізу драматычнага твора на ўроках літаратуры такое ж, як і пры рабоце з эпічнымі творамі: спалучэнне буйных і агульных пластоў, падрабязны разгляд эпізодаў, мізансцэн і інш.

Згодна школьнага курса беларускай літаратуры асноўныя чытацкія ўменні скіраваныя на аналіз драматычнага твора, фарміруюцца з 8 па 11 клас, што, безумоўна, сведчыць пра складанасць успрымання п'есы школьнікамі. Тэматыка і праблематыка драматычных твораў розная, таму ёсць сэнс спыніцца на самых адметных падыходах да вывучэння мастацкіх твораў на ўроках беларускай літаратуры. Зразумела, што калі мы аналізуем у 9 класе п'есу В. Дуніна-Марцінкевіча "Пінская шляхта", то ўлічваем пры вызначэнні педагагічнай канцэпцыі вывучэння твора своеасаблівасць агульначалавечай і гістарычнай праблематыкі твора. У школьным аналізе пажадана, каб сучаснае прачытанне п'есы было арганічнай часткай яе гістарычнага зместу, улічвала рэальную яе праблематыку, абапіралася на разуменне сацыяльна-гістарычных вытокаў твора. Адсюль значнасць звестак пра гісторыю стварэння твора, сцэнічную гісторыю і інш.

Вядома, што В. Дунін-Марцінкевіч напісаў фарс-вадэвіль “Пінская шляхта” ў 1866 годзе, але надрукавана п’еса была толькі ў 1918 годзе, пазней у друку з’явіцца і аўтэнтны гэтага твора. Даследчыкі творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча адзначалі, што ў “Пінскай шляхце” ўзрасло драматургічнае майстэрства пісьменніка, што праявілася ў дынамізме дзеяння, займальнасці і камізме сюжэта.

Аўтарская пазіцыя праявілася ў п’есе ў вызначэнні жанру твора – фарс, і ў сістэме вобразаў-персанажаў, дзе, з аднаго боку, станава прыстаў Кручкоў, а з другога – засцяпковая шляхта. Назваць шляхту калектыўным персанажам, пэўна, немагчыма, бо неаднароднасць шляхты ўжо ў адлюстраванні двух пакаленняў – малодшага і старэйшага. Розныя погляды на жыццё і на ўзаемаадносіны паміж людзьмі раскрываюцца В. Дуніным-Марцінкевічам ужо ў першых сцэнках:

Грышка. Выбачай, мілая Марыся, – чуць золак, я з’ездзіў ужо да места, кінуўся ў ногі асэсару і прасіў, каб ён узяў нас пад сваю апеку.

Марыся. Што яго прасіць з голымі рукамі? Трэба было завезці які гасцінчык.

Грышка. Дык я завёз яму двух зайцоў, тры пары цецерукоў ды дубку мёду. Ён усё прыняў ласкава і сказаў, што сёння ж ранкам прыедзе на разборку справы майго бацькі з тваім. Ой, наварылі бацькі сабе кашы, будзе што есці! Ён вельмі сярдзіты – як размаўляў [3, с. 272].

Нельга назваць шляхціцаў і аднадумцамі, таму што рухавіком дзеянняў часцей за ўсё выступаў разлік:

Куторга. Дык ведаеце што, пан Пратасавіцкі? Як прыйдзе к вам асэсар, то стаўляйце мяне ў сведкі: хоць я і не бачыў, але буду сведчыць, што ён цябе біў, а ты толькі бараніўся. Не жаль для Марысі скрывіць душою. Толькі ж, пані Пратасавіцкая, прышліце сюды Марысю, каб я мог з ёю пагаварыць ды ўгаманіць дурную, бач, каб не цуралася разумнага чалавека [2, с. 275].

У апошняй з’яве Кручкоў, разумеючы размежаванасць шляхты, няздольнасць шляхціцаў узяцца над уласнымі побытавымі праблемамі, лёгка правакуе сварку:

Кручкоў (бярэ ўбок Альпенскага і кажа яму.) Ведаеш, што на цябе казаў Статкевіч?

Альпенскі. А што?

Кручкоў. Ён казаў, што ты не шляхціц.

Альпенскі. Што? Ён мяне так зневажае? Вось я яму дакажу маё шляхецтва!

Кручкоў. Не пры мне, – як паеду, тады з ім і расправішся! (Адыходзіцца, бярэ ўбок Статкевіча.) Знаеш? Цябе Альпенскі аблаяў мужыком.

Статкевіч. Ён смеў назваць мяне мужыком?! Мне сам Юры Кабылінскі падпісаў грамату – дык я ж на шкуры яго выпішу сваё шляхецтва! (Шугаецца да Альпенскага, і пачынаюць біцца).

Ліпскі. Наяйснейшая Карона! Шляхта напілася і завялася біцца. Бойцеся, Бога, раздыміце, а то і з вас штраф будзе належыць!

Кручкоў. Не ка мне, не ка мне, – няхай у суд падаюць, тагды прыеду на следства! Бывайце здаровы! (Выходзяць з Піскулькіным.) [3, с. 290-291].

Адсюль і разуменне канцэпцыі твора, бо мала спасылацца толькі на Г.П. Данілеўскага (“належала цвёрда праводзіць карныя акцыі. Пісьмовыя шляхецкія прывілеі, дакладней, іх адсутнасць – адна з магчымасцей падсекчы радавыя карані. Хто не мае папер – у аднадворцы, у сялян, у прыгон! Не скараюцца вывезці к чортавай матары ў Сібір! Моладзь – у вайсковыя капіталісты. У першую лінію на Каўказ ці Арэнбургскую глушэчу гадоў на дваццаць пяць... Натуральна, шляхта разам з прыгоннымі сялянамі, спакон веку прывязанымі да сваіх фальваркаў, загонаў, супраціўлялася як магла. Для перасялення ўрад ужываў вайсковую сілу. У XIX ст. на нашых землях адбываўся сапраўдны этнацыд, жорсткі і бесчалавечны, хіба толькі ў меншых маштабах. Як падлічыць гісторык Тадэвуш Корзан, з 1832 г. на працягу 17 гадоў было вывезена 55 тысяч шляхецкіх радзін. Не менш 100 тысяч душ. Жывых душ, не чычыкавых” [3, с. 18 – 19].

Магчыма таму ў “Пінскай шляхце”, як і ў паэме М.В. Гоголя амаль няма станоўчага героя, выразніка аўтарскай пазіцыі. Прадажнасць, каставая абмежаванасць пінскай шляхты, яе прыстасавальніцтва не проста высмейваецца ў творы, В. Дуніна-Марцінкевіч з болей канстатуе, што шляхта нездольная пераадолець перашкоды, што чыняць ёй улады і ўзняцца духоўна і маральна.

Вучні павінны пры вывучэнні п’есы ўмець:

1. суадносіць асобныя сцэны і эпізоды з сюжэтна-кампазіцыйнай будовай твора;
2. прачытаць выразна адну з сцэн;
3. валодаць пераказам-аналізам сюжэта п’есы “Пінская шляхта”;
4. правесці завочную экскурсію ў пінскую акаліцу;
5. напісаць сачыненне-разважанне на адну з прапанаваных тэм.

Для таго каб завастрыць увагу школьнікаў на сюжэтна кампазіцыйнай пабудове твора, можна спытаць:

- якая роля належыць у п’есе сцэне суда і чаму?
- чаму драматург падрабязна апісвае паводзіны шляхты падчас суда?

Можна прапанаваць вучням звярнуць увагу на ролю рэмарак у тэксце і прааналізаваць мізансцэны. Рэмарка, як вядома, не толькі паясняе ход дзеі ў п’есе, але ў шырокім сэнсе слова з’яўляецца аўтарскім каментарам. Так у “Пінскай шляхце” В. Дуніна-Марцінкевіч па ходу развіцця падзей у сцэне суда дае некалькі рэмарак:

а) “Шляхта шэпчацца паміж сабою, пасля выбраны ўсімі зборшчык Цімох Альпенскі падыходзіць да Пратасавіцкага, Ліпскага і іншай шляхты, збірае грошы і, склаўшы іх у адзін мяшок, падносіць, баючыся, да станавага ды кладзе на стол”.

б) “Кручкоў сядзе за стол і нібыта паглыбляецца ў чытанне папераў; зборшчык збірае грошы, пачынаючы ад Пратасавіцкага, які скончыўшы выплату, падкрадваецца да Пісулькіна, адклікае таго ўбок і совае 25-рублёвую паперку”.

в) “Шляхта збірае грошы, пасля, складзеныя ў адзін мяшок, аддаюць Грышку, падпіхаючы яго да Станавога і ўтаворваючы, каб ён адважыўся аддаць іх Кручкову і прасіць дараваць ім”.

г) “Грышка з аднаго, а Пратасавіцкі з другога боку баязліва пыдыходзяць да стала, пры каторым Кручкоў нібыта ўглыблены ў чытанне папераў, ды кладуць торбы з грашыма; Грышка, моцна кашлянуўшы, кланяецца нізка Станавому...” [3, с. 283 – 286].

Не менш значнае пытанне ў працэсе аналізу п’есы “Пінская шляхта” прысутнасць канфлікту ў творы. Можам прапанаваць вучням паразважаць над наступнымі выказваннямі:

1) Абурэнне, горыч, усведамленне гістарычнай асуджанасці, выраджэнне шляхты як сацыяльнага саслоўя вылілася ў Дуніна-Марцінкевіча ў ачышчальны смех, ім запоўнены кожная старонка “Пінскай шляхты”. Завязка дзеяння застаецца нібы за кадрам, і глядач прысутнічае, сочыць за выствятленнем канфлікту. Ён, гаворачы словамі “судовага дэкрэту” Кручкова, у наступным: “Иван Тюхай-Липский назвал Тихона Протасовицкого мужиком; тот за такую обиду побил Липского, на что сей последний представил и свидетелей” [3, с. 29].

2) “Галоўная сіла, што развівае сюжэт камедыі, – страх. Страх перад некаранованым каралём “вярхоўным суддзёю Пінскага павета” станавым прыставам Кручковым, які з’явіўся высветліць “состав данного уголовного преступления”. Асабліва глыбокі страх жыве ў свядомасці прадстаўнікоў старэйшай генерацыі пінскай ваколічнай шляхты, у паралічным палоне страху і іх дзеці – закаханыя Марыся і Грышка. На нейкі момант нават з’яўляецца думка, што і Кручкоў, чынячы самасуд, і ваколічная шляхта разумеюць, які год на дварэ і тым болей колькі дзён у месяцы”.

Пры падвядзенні вынікаў аналізу на заключным этапе работы можна паставіць пытанні: якую ролю ў раскрыцці характараў герояў выконвае прыём удакладнення значэння прозвішчаў? Чыя мова ў п’есе здаецца вам найбольш адпавядаючай уяўленню пра асаблівасць і культуру чалавека? Чаму В. Дунін-Марцінкевіч назваў п’есу “Пінская шляхта”, калі галоўны герой твора – станава прыстаў Кручкоў?

З мэтай актывізацыі ўвагі вучняў да тэксту прапануем школьнікам звярнуцца да такой творчай работы, як завочная экскурсія ў ваколіцы Пінска, каб паназіраць за ўзаемаадносінамі паміж жыхарамі, г. зн. героямі твора.

У рабоце яднаюцца ўвага вучняў да апісання аўтарам месца дзеяння і веданне паводзін персанажаў, іх дзеянняў у тым ці іншым месцы. Там, дзе магчыма разыгрыванне ў класе эпізодаў п’есы або выразнае чытанне асобных сцэн твора, вучні авалодваюць паняццямі “дыялог”, “маналог”, што служыць асновай для фарміравання маўленчых уменняў. “Пінская шляхта” – гэта

вобраз жыцця і своеасаблівасць узаемаадносін, на што ўжо звярталася ўвага, але ёсць, пэўна, неабходнасць прасачыць за ўзаемаадносінамі паміж малодшым і старэйшым пакаленнем, бацькамі і дзецьмі.

Куторга – гэта той, да якога звяртаюцца за падтрымкай падчас суда Пратасавіцкія. А вось і маналог Куторгі ў з’яве пятай:

Куторга. Ну, хвала Богу, бацькоў ўдалося атуманіць! Цяпер трэба пайсці ў галаву па розум, каб дзеўку амарочыць. Прынадны, бач кавалачак. (Цалуе пальцы, нібы смакуючы) Тварык – як сонейка яснае, шчочкі – як малінкі красныя, губкі – быццам каралі, а як засмяецца срэбным галасочкам ды вышчырыць зубкі – то, здаецца, бачыш два пэрловыя шнурочки. Ды і пасаг за ёй гаспадарскі: адна ў бацькоў, а старыя грошы асьмінаю мераць; у гумне поўна, у хаце дастатак, і абора багата. Добра гутарка кажа: калі абора пячэ – гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ – гаспадар з хаты ўцячэ. Ціханіха ж дзень у дзень блінамі прымае [3, с. 276].

Мова героя сакавітая, насычаная прымаўкамі, афарыстычная, аднак Куторгу наўрад ці можна назваць станоўчым персанажам, які вызначаны аўтарам, каб супрацьстаяць у п’есе, напрыклад, Кручкову або Піскулькіну.

Падчас работы над вобразамі-персанажамі можна скласці слоўнік маральна-псіхалагічных паняццяў, характарызуючых свет пінскай шляхты: улада грошай, абарона старых традыцый, жорсткасць, непавага да чалавека.

Чым Куторга адрозніваецца ад Ціхана Пратасавіцкага, Івана Цюхай-Ліпскага і іншых прадстаўнікоў шляхты? Папрасім школьнікаў расказаць пра манеры героя, характар, спыніцца на знешнім выглядзе, хоць знешнасць Куторгі не паказана аўтарам у п’есе, бо характар праз паводзіны мае на погляд В. Дуніна-Марцінкевіча большае значэнне, чым знешні выгляд. Для пісьменніка важна ў творы “адзінства самабытных маральных адносін да прадмета” [2, с. 133]. Яно вызначае яго ідэйна-мастацкую канцэпцыю, г. зн., тое, што неабходна высветліць у працэсе вывучэння “Пінскай шляхты” на ўроках беларускай літаратуры.

Улічыўшы той факт, што вучням часта сумна, нецікава і малазразумела працаваць з тэкстам твора, настаўнік можа прачытаць невялікі ўрывак з п’есы і высветліць пытанне: ці можна на падставе толькі гэтага ўрывка разважаць пра суадносіны В. Дуніна-Марцінкевіча да гэтага героя?

Вось Куторга, якому споўнілася шэсцьдзясят гадоў, на спатканні з сямнаціцігадовай Марысяй:

Куторга. А як панна Мар’яна прыгожа выглядае, які свежы тварык, маўляў ружачка толькі што з пучка! З якой нецярпчай я ждаў шчаслівага моманту, каб пацалаваць беленькую ручку панны (Падыходзіць з камічнай зграбнасцю і цалуе руку Марысі. Тая, адступіўшы назад, абцірае руку хвартушком.) Панна Мар’яна! Вы не чуеце, вы не ведаеце, як вас крэпка люблю, як па вас нью [3, с. 277].

Задача настаўніка – паказаць, што пісьменнік знаходзіцца за кожным з герояў і з’яўляецца ўвесь час іх суддзёй. Адмоўныя адносіны да Куторгі праяўляюцца ў падкрэсліванні В. Дуніным-Марцінкевічам несупадзення

паміж тым, што герой гаворыць і як ён паводзіць сябе, а таксама ў тым, як раскрываецца ў асобных сцэнах ён сапраўдны, надзвычай памаўзлівы, непрыемны стары чалавек.

Чытача, безумоўна, здзіўляе нахабства Куторгі, які імкнецца пераканаць Марысю ў сур'ёзнасці сваіх патрабаванняў: “Бач, сабака Грышка! Ён клешчам упіўся табе ў сэрца, ды нічога з таго не будзе. Бацька твой дакляраваў мне тваю руку за тое, што я буду сведкам супраць Цюхай-Ліпскага. Найяснейшая Карона прыехаў на прасоку па скарзе Цюхая, пададзенай у суд на твайго бацьку, што ён пабіў, і калі ты пойдзеш за мяне, дык я гатоў і душою пакрывіць, ды паказаць на дазнанні, што бацька твой не біў Цюхая” [3, с. 278].

Патрэбна навучыць школьнікаў бачыць фальш у паводзінах герояў, а таксама падкрэсліць пазіцыю В. Дуніна-Марцінкевіча, які адмаўляе няшчырасць і двурушніцтва ў людзях. Пісьменнік звяртае ўвагу на пазіцыю Марысі, якая змагаецца за ўласнае шчасце, адстойвае сваё права на шлюб з Грышкам:

Марыся. Дарма ты мяне палохаеш! Мы з Грышкам паклонімся ў пояс Найяснейшай Кароне, дык ён пагодзіць нашых бацькоў, а табе за крывое паказанне дасць добрую гонку [3, с. 279].

Адмоўныя адносіны да Куторгі ў Дуніна-Марцінкевіча праяўляюцца ў ацэначным характары эпітэтаў і параўнанняў. Менавіта так пасля чытання і аналізу тэксту зроблены назіранні над канцэпцыяй герояў у творы: В. Дунін-Марцінкевіч адмаўляе фальшывае, карысталюбівае жыццё пінскай шляхты. Пазіцыю шляхты пісьменнік не прымае, таму асабліва падкрэслівае іх пагардлівае стаўленне да мужыка, прадстаўніка народа, да нармальных асноў жыцця. Пазбаўленыя норм жыцця, яны значна аслабілі месца і значэнне шляхты ў грамадскім жыцці.

Настаўнік можа прапанаваць вучням прагледзець сцэну суда і знайсці ў ёй факты, што сведчаць пра ненатуральнасць і фальш пінскай шляхты. Напрыклад:

Ціхон. У...у...у... бацькі мае родныя! Хрэн яму ў вочы! 25 лоз ды яшчэ не на дыване, а на голай зямлі! Даў бы сто рублёў, каб дыван падаслалі.

Пасля гэтых слоў Ціхона Пратасавіцкага зборшчык збірае грошы, пачынаючы ад Пратасавіцкага, а той, у сваю чаргу, падкрадаецца да Піскулькіна, дае таму дваццаць пяць рублёў і просіць, каб навучыў, як ад лазы пазбавіцца.

Піскулькін раіць шляхце “скласці добры гасцінчык” Кручкову, а сам у гэты час падыходзіць да станавога прыстава, “каб угаманіць яго”.

Кручкоў. Не магу, не магу! Знаеш, по всемилостивейшему указу нашего государя 1884 года, сентября 75-го дня какой великий адказ за поблажку сторонам в уголовном преступлении? Не только пасаду магу страціць, но и личность подвергается опасности [3, с. 285].

Паводзіны Піскулькіна і Кручкова ў гэтай сцэне не тлумачацца толькі ўседазволенасцю чыноўнікаў, якія могуць і ў Сібір саслаць шляхціца за тое,

што хоча “крыва прысягнуць”. Гэта яшчэ і імкненне асадзіць шляхту, прымусіць падпарадкавацца ўладам. Грышка Цюхай-Ліпскі добра разумее станаваго прыстава, таму і кажа:

Грышка. Найяснейшая Карона! Мы – ад веку пінская шляхта, і ты – шляхціц. Не глумі ж, не пэцкай у балоце шляхецкай, братняй табе, крыві! Скасуй строгі твой дэкрэт, на сорам нашай ваколіцы пісаны, – паміры майго бацьку з Ціхонам, сатвары маё і Марысі шчасце, а мы ўсе, цэлаю ваколіцай, век за цябе будзем Бога прасіць і век табе дзякаваць! [3, с. 286].

Не саступае Грышку Марыся Пратасавіцкая. Калі Кручкоў пытаецца ў дзяўчыны, ці кахае яна Грышку, то Марыся адказвае на пытанне выкананнем раманса, дзе ёсць наступныя радкі:

Яго любоў – мая сіла.

Без яго мне смерць – спасенне,

Без яго мне свет – магіла [3, с. 288].

Методыка ўрока: чытанне асобных урыўкаў, аналіз з каментарыямі, пераказ-аналіз, гутарка настаўніка з вучнямі. У чытанне настаўніка ўключаецца самастойная работа вучняў над тэкстам.

Пасля такога ўрока можна прапанаваць школьнікам заданне: прааналізаваць урывак з тэксту на выбар.

Самой назвай твора В. Дунін-Марцінкевіч падкрэсліў значэнне для разумення канцэпцыі твора прадстаўнікоў пінскай шляхты. Веданне тэксту школьнікамі, работа над тэкстам п’есы на ўроках літаратуры павінна стаць асновай, на якой зацікаўлена, востра, з новымі паваротамі ідзе размова пра вобраз-персанаж.

На завяршаючым этапе пажадана ўвесці новы ракурс пры ўжо вядомым матэрыяле, каб забяспечыць эфектыўнасць абагульняючых заняткаў.

Завяршаючыя заняткі пра герояў твора можна вызначыць як самастойную работу вучняў, якую абагульняе настаўнік.

Формы арганізацыі і правядзення абагульняючага ўрока могуць быць разнастайнымі, яны ў значнай ступені залежаць ад асноўнай праблемы.

Своеасаблівасць драматычнага твора ў тым, што засваенне тэарэтыка-літаратурных паняццяў у працэсе аналізу мастацкага твора з’яўляецца адной з самых складаных задач навучання. Адсюль увага на заключным уроку да тэарэтыка-літаратурных паняццяў. У вуэбнай праграме па беларускай літаратуры вылучаны фарс і вадэвіль як кампазіцыйныя жанры ў сувязі з вывучэннем “Пінскай шляхты” В. Дуніна-Марцінкевіча. Сістэма тэарэтыка-літаратурных паняццяў, якімі пажадана авалодаць школьнікам у працэсе вывучэння драматычнага твора мае некалькі складнікаў. З першых крокаў работы над драматычным творам вучні знаёмяцца з такімі тэарэтыка-літаратурнымі паняццямі, як акт, дзея, з’ява, маналог, дыялог, рэпліка, пералік дзеючых асоб, рэмаркі. Значэнне гэтых паняццяў звычайна паказваецца вучням пры першым азнаямленні з драматычным творам. У далейшым веды замацоўваюцца ў працэсе вывучэння іншых твораў.

Паступова ідзе азнаямленне і з асноўнымі жанрамі драматычнага рода, сярод якіх фарс і вадэвіль, з якімі знаёміліся вучні на першым уроку. Спецыфіка жанру прымушае вучняў думаць, параўноўваць, супастаўляць часткі твора і інш. Так узнікае праблемная сітуацыя, што патрабуе сур'ёзнага асэнсавання п'есы. Цэнтральнае пытанне на заключным уроку заўсёды звязана з аўтарскай задумай. Адсюль і пытанне: чаму В. Дунін-Марцінкевіч вызначыў жанр твора, як фарс-вадэвіль, а не камедыя?

Неабходна звярнуцца да іншых твораў пісьменніка на ўроку і раскрыць пытанне, як жанр твора непасрэдна звязаны з аўтарскай задумай.

Літаратура

1. Айзерман Л.С. Гроза без грозы // Русская словесность. – №3. – 2007.
2. Браже Т.Г. Целостное изучение эпического произведения. – СПб, 2000.
3. Дунін-Марцінкевіч В. Збор твораў у двух тамах. Т 1. – Мн., 2007.